

DAVLAT MOLİYASINI SHAKLLANTIRISHDA BUDJET DAROMADLARINING AHAMIYATI

Maribjonov Botirjon Ikromjonovich

*Andijon davlat texnika instituti, “Buxgalteriya hisobi va menejment”
kafedrası assistenti. e-mail: botirjonmaribjonov@gmail.com*

Chirmashev Abduljalil Muxammadibroxim o‘g‘li

*Andijon davlat texnika instituti, Muhandislik iqtisodiyoti va
boshqaruv fakulteti, Moliya va moliyaviy texnologiyalar
yo‘nalishi 1-bosqich talabasi e-mail: abdujalilchirmashev@gmail.com*

Annotatsiya. Ushbu maqolada davlat moliyasining asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo‘lgan budjet daromadlarining iqtisodiy ahamiyati va ularning davlat funksiyalarini moliyalashtirishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Maqolada budjet daromadlarining tarkibi, ularning shakllanish manbalari, soliq va nosoliq tushumlarining roli chuqur o‘rganiladi. Shu bilan birga, budjet daromadlarining barqarorligi va ularni oshirish bo‘yicha mavjud yondashuvlar hamda samarali fiskal siyosat yuritishning dolzarb masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: davlat moliyasi, budjet daromadlari, soliq tushumlari, fiskal siyosat, budjet barqarorligi, iqtisodiy rivojlanish, budjet siyosati, moliyaviy resurslar.

Kirish.

Davlat byudjeti – bu hukumat faoliyatini moliyalashtirish uchun zarur bo‘lgan moliyaviy asos bo‘lib, uning eng muhim tarkibiy qismi daromadlardir. Budjet daromadlari davlatning asosiy moliyaviy manbasi bo‘lib, ular orqali ijtimoiy dasturlar, infratuzilmalar, sog‘liqni saqlash, ta‘lim va boshqa ko‘plab sohalar

moliyalashtiriladi. Shu sababli budjet daromadlarining tarkibi, ularning shakllanish manbalari, soliq va nosoliq tushumlarining roli bugungi kunda alohida ahamiyat kasb etadi.

Budjet daromadlarining tarkibi uchta asosiy bo'limdan iborat: soliq tushumlari, nosoliq tushumlari va boshqa manbalar (kapital va moliyaviy operatsiyalar). Ulardan eng muhim va barqarori bu – soliq tushumlaridir. Aksariyat mamlakatlar byudjetining 70-90 foizgacha qismini aynan soliq tushumlari tashkil qiladi. Soliqlar to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita shakllarda bo'lishi mumkin. To'g'ridan-to'g'ri soliqlarga daromad solig'i, korporativ foyda solig'i, mulk solig'i kiradi. Bu turdagi soliqlarda soliq to'lovchi va soliq yukini ko'taruvchi bir shaxs bo'ladi. Bilvosita soliqlar esa QQS (Qo'shilgan qiymat solig'i), aksiz soliqlari va bojxona bojlari kabi tovar va xizmatlarga qo'yiladigan soliqlardir. Ular odatda iste'molchilar tomonidan to'lanadi, lekin ishlab chiqaruvchilar yoki sotuvchilar tomonidan davlatga o'tkaziladi.

Soliq tushumlarining asosiy vazifasi – davlat xarajatlarini moliyalashtirish bilan birga, iqtisodiyotda tartib va barqarorlikni saqlab turish, daromadlarni qayta taqsimlash, ijtimoiy adolatni ta'minlashdir. Bundan tashqari, soliqlar iqtisodiy faoliyatga ta'sir o'tkazish, ya'ni rag'batlantirish yoki cheklash funksiyasini ham bajaradi. Masalan, ekologik soliqlar orqali atrof-muhitni muhofaza qilishga undash mumkin.

Nosoliq tushumlar esa soliqlardan tashqari bo'lgan barcha daromad turlarini qamrab oladi. Ularga davlat mulkidan foydalanishdan tushadigan daromadlar, davlat xizmatlari uchun to'lovlar, jarimalar, ruxsatnomalar, litsenziyalar uchun yig'imlar, davlat korxonalarining foydasidan olingan dividendlar kiradi. Nosoliq tushumlar, odatda, byudjet daromadlarining kichikroq qismini tashkil qiladi, biroq ular ham muhim hisoblanadi. Ayniqsa iqtisodiy o'sish sustlashgan paytlarda, soliq tushumlari kamaygan holatlarda, nosoliq daromadlar muhim qo'shimcha manba bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili.

Davlat moliyasini shakllantirish va byudjet daromadlarini samarali boshqarish masalalari bugungi kunda iqtisodiy nazariya va amaliyotda alohida o‘rin tutadi. Bu sohada olib borilgan tadqiqotlar asosan mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta‘minlash, ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirish, mahalliy va markaziy byudjetlarni samarali boshqarish, hamda moliyaviy tizimning shaffofligini oshirishga qaratilgan. Shu jihatdan, mavjud ilmiy manbalar byudjet daromadlarining nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashdagi rolini turli nuqtai nazardan yoritadi.

M.Ikromjonovich “Stabilizing the Country's Economy Through the Development of the Payment System in Uzbekistan” nomli tadqiqotida mamlakat to‘lov tizimini rivojlantirish orqali iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash muhimligini ta‘kidlaydi. Muallifning fikricha, samarali to‘lov tizimi nafaqat moliyaviy oqimlarning nazoratini yaxshilaydi, balki byudjet daromadlarini oshirish va ularni oqilona taqsimlash imkonini yaratadi. Ushbu tadqiqot davlat moliyasini shakllantirish jarayonida raqamli va innovatsion texnologiyalarning qo‘llanilishining iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi ahamiyatini ochib beradi. Bu ilmiy manba byudjet daromadlarini oshirishga yo‘naltirilgan strategiyalarni shakllantirishda muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.[1]

B.Maribjonov “Features of Budget Transfers in the Formation of Local Budget Funds” maqolasida mahalliy byudjet fondlarining shakllanishi va byudjet transferlari jarayonlarini batafsil tahlil qiladi. Muallif mahalliy moliya tizimining samaradorligini oshirishda byudjet mablag‘larining aniq taqsimlanishi va nazorat mexanizmlarining roli katta ekanini ko‘rsatadi. Ushbu tadqiqot mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirish va ularni mahalliy ijtimoiy-iqtisodiy loyihalarga yo‘naltirishda ilmiy asos yaratadi. Shu nuqtai nazardan, byudjet transferlari jarayoni markaziy va mahalliy byudjetlar o‘rtasidagi moliyaviy integratsiyani ta‘minlash bilan birga, davlat moliyasining barqaror ishlashini kafolatlaydi. [2]

Ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirish va kambag'allikni kamaytirish masalalarini o'rganan A.Ne'matjonov va Sh.Egamberdiyev "The Role of the Education System in Poverty Reduction" tadqiqotida byudjet daromadlarini samarali boshqarishning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati ko'rsatilgan. Mualliflar ta'kidlaydiki, byudjet resurslarini ta'lim tizimiga, ijtimoiy himoya va boshqa aholi farovonligi bilan bog'liq loyihalarga yo'naltirish orqali mamlakatda kambag'allikni kamaytirish mumkin. Bu esa davlat moliyasini shakllantirishning ijtimoiy yo'naltirilgan funksiyasini ochib beradi. Tadqiqot byudjet daromadlarining nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy samaradorlikni ta'minlashdagi muhimligini tahlil qiladi. [3]

Z.Xatamova va Sh.Egamberdiyev "Accounting and Economic Analysis: An Integrated Approach to Calculating Financial Indicators" maqolasida moliyaviy ko'rsatkichlarni hisoblash va iqtisodiy tahlilni integratsiyalashgan yondashuv orqali amalga oshirish imkoniyatlarini ko'rsatadi. Ularning tadqiqoti byudjet daromadlarini nazorat qilish, moliyaviy oqimlarni optimallashtirish va davlat moliyasining shaffofligini oshirish yo'lida ilmiy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu yondashuv raqamli va innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish orqali moliyaviy boshqaruv samaradorligini oshirish imkoniyatlarini taqdim etadi. [4]

S.Zikirov "Mahalliy budjet daromadlarini kengaytirishda raqamli transformatsion sharoitning zarurligi va ahamiyati" tadqiqotida mahalliy byudjet daromadlarini oshirish va samarali boshqarish uchun raqamli texnologiyalarni joriy etish zarurligini ta'kidlaydi. Muallifning fikricha, raqamli transformatsiya byudjet jarayonlarini tezlashtirish, moliyaviy nazoratni mustahkamlash va resurslardan oqilona foydalanish imkonini yaratadi. Shu nuqtai nazardan, byudjet daromadlarini shakllantirishda innovatsion yondashuvlar va raqamlashtirishning roli katta ahamiyatga ega. [5]

Umuman olganda, yuqoridagi manbalar davlat moliyasini shakllantirishda byudjet daromadlarining ahamiyatini turli jihatlardan ochib beradi. Ular nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, balki mahalliy va markaziy byudjetlarni samarali boshqarish, ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirish va raqamli transformatsiya orqali moliyaviy tizimni modernizatsiya qilish imkoniyatlarini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ushbu tadqiqotlar byudjet daromadlarini shakllantirish va boshqarishda innovatsion yondashuvlarni, raqamli texnologiyalarni va integratsiyalashgan moliyaviy tahlil usullarini tatbiq etishning ilmiy va amaliy ahamiyatini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Metodologiya.

Ushbu tadqiqotning metodologiyasi davlat moliyasini shakllantirish jarayonida byudjet daromadlarining ahamiyatini tizimli va ilmiy asosda o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotda analitik, taqqoslash, statistik tahlil va iqtisodiy modellash usullari keng qo'llanilgan. Maqsadli ravishda, byudjet daromadlarining davlat moliyasiga ta'siri, ularning iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirishdagi roli aniqlanadi.

Tadqiqotning birinchi bosqichi sifatida adabiyotlar tahlili amalga oshirildi. Shu maqsadda, mahalliy va xalqaro ilmiy manbalar o'rganildi. Xususan, M.Ikromjonovich mamlakat to'lov tizimini rivojlantirish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash bo'yicha tadqiqotlarni tahlil qilgan bo'lsa, B.Maribjonov mahalliy byudjet fondlarining shakllanishi va byudjet transferlari jarayonlarini chuqur o'rganadi. A.Ne'matjonov va Sh.Egamberdiyev esa ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirish va ta'lim tizimining kambag'allikni kamaytirishdagi rolini tahlil qiladi. Z.Xatamova va Sh.Egamberdiyev moliyaviy ko'rsatkichlarni integratsiyalashgan yondashuv orqali hisoblashni taklif etadi, S.Zikirov esa mahalliy byudjet daromadlarini raqamli transformatsiya orqali oshirishga e'tibor qaratadi.

Ushbu adabiyotlar tahlili orqali tadqiqotga ilmiy asos yaratildi va byudjet daromadlarining samaradorligini oshirishda muhim jihatlar aniqlandi.

Ikkinchi bosqichda statistik va iqtisodiy tahlil usullari qo'llanildi. Bu jarayonda Markaziy bank, Davlat statistika qo'mitasi hamda moliya vazirligi tomonidan taqdim etilgan rasmiy byudjet ma'lumotlari asosida byudjet daromadlarining tarkibi, ularning manbalari, o'sish sur'ati va boshqa ko'rsatkichlar tahlil qilindi. Ushbu ma'lumotlar iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi byudjet daromadlarining rolini aniq ko'rsatishga imkon berdi. Statistik tahlil natijalari yordamida byudjet daromadlari va ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirish o'rtasidagi bog'liqlik, shuningdek, mahalliy va markaziy byudjetlar samaradorligini oshirish yo'llari aniqlangan.

Ushbu tadqiqotda taqqoslash va solishtirish metodlari ham keng qo'llanildi. Xususan, mamlakat ichidagi va boshqa davlatlarning byudjet daromadlarini shakllantirish tajribalari tahlil qilindi. Bu orqali o'zbek iqtisodiyotida byudjet daromadlarini oshirish va ularni ijtimoiy loyihalarga yo'naltirish borasidagi samarali mexanizmlar aniqlanib, xalqaro tajriba bilan solishtirildi. Shu bilan birga, taqqoslash metodlari yordamida raqamli transformatsiya va innovatsion boshqaruv mexanizmlarining byudjet samaradorligini oshirishdagi roli yoritildi.

Tadqiqotda ilmiy modellash usuli ham qo'llanildi. Byudjet daromadlarining o'sish sur'ati va ularning davlat moliyasiga ta'sirini matematik va iqtisodiy modellar orqali baholash imkoniyati yaratildi. Bu esa nafaqat mavjud holatni tahlil qilish, balki kelajakdagi moliyaviy siyosat strategiyalarini shakllantirishda ilmiy asos bo'ldi. Modellash natijalari byudjet daromadlarini oshirish mexanizmlari, ularning ijtimoiy va iqtisodiy loyihalarni moliyalashtirishga qo'shadigan hissassi va innovatsion boshqaruv mexanizmlari samaradorligini aniqlash imkonini berdi. Shuningdek, tadqiqot metodologiyasida kvalitatif va kvantitativ yondashuvlar uyg'unligi saqlangan. Kvalitatif yondashuv orqali adabiyotlar sharhi, amaliy tajribalar tahlili va ekspert baholari asosida byudjet daromadlarining samaradorligi

aniqlangan bo'lsa, kvantitativ yondashuv yordamida rasmiy statistik ma'lumotlar asosida aniq iqtisodiy natijalar chiqarildi. Bu kombinatsiya tadqiqotning ilmiy mustahkamligini oshirdi va natijalarning haqiqatga mosligini ta'minladi.

Tadqiqotning metodologik yondashuvi shuni ko'rsatadiki, byudjet daromadlarini shakllantirish va ularni samarali boshqarish nafaqat iqtisodiy tahlil, balki ilmiy asoslangan strategiyalar ishlab chiqish orqali amalga oshiriladi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar va innovatsion boshqaruv mexanizmlarini joriy etish orqali byudjet daromadlarining samaradorligi oshirilishi mumkinligi tadqiqot natijalarida ochib berildi.

Muhokama.

Davlat byudjetini shakllantirishda daromadlar tarkibining muvozanatli bo'lishi katta ahamiyatga ega. Agar byudjet faqat soliqlarga bog'liq bo'lsa, bu iqtisodiyotga salbiy ta'sir ko'rsatishi, aholi va biznes sub'yektlariga ortiqcha soliq yukini yuklashi mumkin. Shu sababli davlatlar nosoliq manbalarni kengaytirishga harakat qilishmoqda. Masalan, davlat xizmatlarini raqamlashtirish orqali xizmat ko'rsatishdan tushadigan to'lovlarni oshirish, davlat aktivlaridan samaraliroq foydalanish, davlat ulushiga ega korxonalarning dividend siyosatini qayta ko'rib chiqish kabi chora-tadbirlar bu yo'nalishda muhim hisoblanadi.

So'nggi yillarda ko'plab davlatlar, xususan O'zbekiston ham, byudjet daromadlarini oshirish va ularni barqarorlashtirish bo'yicha faol ish olib bormoqda. Soliq siyosati takomillashtirilmoqda, yangi soliq bazalari joriy qilinmoqda, nosoliq tushumlarning ulushini oshirishga harakat qilinmoqda. Masalan, soliqqa tortish bazasini kengaytirish orqali daromadlar hajmi oshirilmoqda, elektron soliq tizimlari orqali tushumlarning to'liq va o'z vaqtida tushishi ta'minlanmoqda. Shuningdek, budjet daromadlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, ularning barqarorligi, doimiyligi va iqtisodiy sharoitlarga moslashuvchanligi davlat moliyasining umumiy holatini belgilaydi. Ya'ni davlat byudjeti qanchalik barqaror va xilma-xil daromad

manbalariga ega bo'lsa, iqtisodiy inqiroz yoki boshqa tashqi omillar ta'siriga shunchalik chidamli bo'ladi.

Budjet daromadlarining barqarorligi - davlat moliyasining mustahkamligi va iqtisodiy choralarning uzoq muddatli natijalarini kafolatlaydigan muhim omil. Barqaror daromad bo'lmasa, davlat byudjeti qisqa muddatli tashqi zarbalarga iqtisodiy pasayish, inflyatsiya, neft yoki boshqa resurs narxining tushishi kabi holatlarga zaif bo'ladi. Shu bois, davlatlar budjet daromadlarini barqaror qilish va ularni oshirish strategiyalarini ishlab chiqib, fiskal siyosatini yanada samarali yuritishga harakat qilmoqda.

Natijalar va tahlillar.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, byudjet daromadlari davlat moliyasini shakllantirishning asosiy manbai hisoblanadi va ularning samaradorligi iqtisodiy barqarorlik hamda ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirish imkoniyatlariga bevosita ta'sir qiladi. Statistik ma'lumotlarni tahlil qilish natijasida aniqlanishicha, O'zbekiston Respublikasi byudjet daromadlarining asosiy qismi soliq tushumlari, bojxona yig'implari va boshqa majburiy to'lovlardan tashkil topadi. Xususan, 2024–2025 yillarda soliq tushumlari byudjet daromadlarining 65–70 foizini tashkil qilgan bo'lib, bu davlat moliyasining barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Tahlil shuni ko'rsatdiki, mahalliy byudjet daromadlarining o'sish sur'ati markaziy byudjet transferlari bilan chambarchas bog'liq. Tadqiqot natijalari, Zikirov (2025) ta'kidlashicha, raqamli transformatsiya va elektron boshqaruv tizimlarini joriy etish mahalliy byudjet tushumlarini sezilarli darajada oshirishga imkon yaratadi. Masalan, 2024 yilda raqamli soliq tizimining tatbiqi natijasida mahalliy byudjet tushumlari o'rtacha 12 foizga oshgan. Bu esa byudjet daromadlarini shakllantirish jarayonining samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalarning muhimligini ko'rsatadi.

Tadqiqot davomida amalga oshirilgan taqqoslash tahlili shuni ko'rsatdiki, markaziy va mahalliy byudjetlar samaradorligini oshirish uchun byudjet daromadlarini boshqarishning integratsiyalashgan yondashuvi zarur. Shu nuqtai nazardan, Zebiniso va Shavkatbek (2025) tadqiqotida ta'kidlangan integratsiyalashgan moliyaviy tahlil metodlari nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarni aniqlash, balki byudjet resurslaridan oqilona foydalanish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, integratsiyalashgan yondashuvni qo'llash orqali byudjetning ijtimoiy loyihalarga yo'naltirilgan qismini optimallashtirish mumkin, bu esa aholining turmush darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Takliflar va xulosalar.

O'tkazilgan tahlillar shu ma'lumki, budjet daromadlarining barqarorligini ta'minlash yo'llari deb quyidagilarni aytishimiz mumkin:

❖ Agar budjet tushumlari faqat bir yoki ikkita manbaga, masalan, neft, qazib olish yoki eksportga bog'liq bo'lsa, manbaning narxi tushsa yoki talab kamayib qolsa daromadlar keskin pasayadi. Shu bois davlatlar soliq daromadlarini kengaytirish, nosoliq tushumlarni - masalan davlat xizmatlari, litsenziyalar, ruxsatnomalar, yer ijara haqi va boshqa aktivlardan tushadigan daromadlarni ko'paytirish kabi yo'llarga murojaat qilmoqdalar. Fiskal barqarorlik fondlari yoki stabilizatsiya fondlari:

❖ Yalpi tushumlar yoki resurs daromadlarining yuqori bo'lgan paytlarida, davlat daromadini qisqa muddatli zarbalar uchun saqlab qo'yadigan jamg'armalar yaratish. Bu fondlar pasayish davrida byudjetni qo'llab-quvvatlashda suyuq resurs manbai bo'lishi mumkin. Masalan, resursga boy mamlakatlarda narx o'zgarishlaridan keladigan tushumlarda tebranishlarning (volatilite) ta'sirini kamaytirish uchun stabilizatsiya fondlari joriy qilinadi.

❖ Iqtisodiy sikllar davomida davlat tushumlari va xarajatlarini o'z-o'zidan moslashtiradigan mexanizmlar. Masalan, daromad solig'i progressiv bo'lsa,

iqtisod pasayganda odamlarning daromadi kamayadi, soliq tushumlari tushadi; aksincha, iqtisod o'sishda daromad oshadi va soliq tushumlari ko'payadi. Shu tariqa, byudjet defitsiti avtokor kichik bo'ladi. Shuningdek, sog'liqni saqlash, ijtimoiy yordam kabi xarajatlar ham iqtisod pasayganda ko'tariladi, bu aholini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

❖ Yillik byudjetdan tashqari, ko'p yillik (3-5 yil yoki undan ko'p) prognozlar va xarajatlar rejalari tuzish muhim. Bu rejalar byudjet daromadlarining va xarajatlarning darajasini va tendensiyalarini prognoz qilish, shoshilinch qarorlar o'rniga uzoq muddatli strategiyalarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Budjet daromadlarini oshirish bo'yicha yondashuvlar quyidagilardan iborat:

✓ ba'zan davlatlar soliqqa tortish narxlarini ko'tarish orqali daromadlarni oshiradi. Biroq bunday choralar odatda iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatmasligi kerak, yuqori soliq yuklari mehnat bozorini, investitsiyalarni va xususiy sektorda faollikni susaytirishi mumkin. Shu bois, stavkalarni o'zgartirishda ehtiyotkorlik, soliqlarni teng taqsimlash, fuqarolar va biznesga salbiy oqibatlarini kamaytirish zarur.

✓ yuqorida ta'kidlanganidek, imtiyozlar va soliqdan ozod qilishlar, soliqqa tortilmaydigan iqtisodiy faoliyat, soliq qochirish kabi holatlar bazani toraytiradi. Baza kengaytirilganda, hatto pastroq stavkalar ham ko'proq tushum keltirishi mumkin.

✓ atrof-muhit soliqlari, karbon solig'i, yer ijara haqi, royalty tushumlari kabi yo'llar orqali yangi tushum manbalarini yaratish. Shuningdek, davlat xizmatlari, litsenziyalar, infriqil injiniring ishlari, infratuzilma foydalanishdan tushadigan to'lovlar, intellektual mulk huquqlaridan tushum kabi nosoliq manbalar kengaytiriladi.

✓ soliq tushumlarining yig'ilishida kechikishlar, soliq behush faoliyati (informal iqtisodiyot), soliq nazorati va audit tizimlarining kuchsizligi - bular daromadlarning pasayishi va barqaror bo'lmasligining sabablari. Raqamli

sistemalar, elektron deklaratsiyalar, keskin va tezkor nazorat vositalari daromadlarning yaxshi tushishini ta'minlaydi.

✓ soliq siyosati va byudjet rejalari ochiq bo'lishi, davlat xazinasining tushum va xarajatlari fuqarolar tomonidan kuzatilishi mumkin bo'lgan tarzda bo'lishi, audit va mustaqil fiskal institutlarning rolini kuchaytirish.

Samarali fiskal siyosat yuritishning dolzarb muammolari quyidagilarda ko'rinadi:

➤ ayrim davlat xarajatlari shartnoma asosida yoki qonuniy majburiyatlardan kelib chiqib, o'zgartirilishi qiyin bo'ladi (ma'lumot, pensiyalar, ijtimoiy nafaqa, qarz xizmatlari). Bunday rigidliklar fiskal javob beruvchanlikni pasaytiradi.

➤ global iqtisodiy inqirozlar, narx shokk-lari (energiya, oziq-ovqat), pandemiyalar kabi hodisalar fiskal daromadlarga keskin ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu holatlarda daromadlar pasayadi va byudjet defitsiti oshadi. Barqaror reja va zaxira fondlarining yo'qligi muammolarni kuchaytiradi [5].

➤ soliq oshirilsa yoki yangi soliq turlari joriy qilinsa, kichik daromadli qatlamlarga yuk tushishi mumkin. Soliq siyosatini adolatli qilish, subsidiya va yordam mexanizmlarini kuchaytirish zarur.

➤ davlat qarzini to'lash, foiz to'lovlari bilan bog'liq xarajatlar daromadlarning katta qismini yutib yuboradi, budjet imkoniyatlarini cheklaydi. Ayniqsa qarz yuklama yuqori bo'lgan mamlakatlarda.

➤ inflatsiya daromadlar real qiymatini kamaytiradi; valyuta kursining pasayishi import qilinadigan tovarlar va xizmatlar narxini oshiradi, byudjetga bosim tushiradi.

Siyosiy barqarorlik va institutsional omillar: soliq siyosatini o'zgartirish, imtiyozlar va preferensiyalarni cheklash - bular bundan oldingi siyosatga qarshi turadigan guruhlar bor. Shuningdek, ma'muriy salohiyat (kadr, nazorat, auditoriya)

yetishmasligi, korrupsiya va fiskal rahbarlik tushunchalarining yetishmasligi muammolar tugʻdiradi.

Ochiq-oydinlik va axborot kamchiliklari: byudjet prognozlari, daromad va xarajatlarning haqiqiy amalga oshishi, daromad bazasi va soliq maʼlumotlari koʻpincha toʻliq yoki tez emas ochiqdanmaydi. Bu shaffoflikni pasaytiradi, fuqarolar, investorlar va xalqaro moliyaviy institutlar bilan ishonchni susaytiradi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, budjet daromadlari davlat moliyasining asosi boʻlib, mamlakat iqtisodiy barqarorligi, ijtimoiy soha rivoji va infratuzilmaviy loyihalarning moliyaviy taʼmini aynan ushbu daromadlar orqali amalga oshiriladi. Soliq va nosoliq tushumlarining toʻgʻri shakllanishi, ularning barqarorligi va oshirib borilishi davlat fiskal siyosatining samaradorligini belgilaydi. Ayniqsa, daromad manbalarining diversifikatsiyasi, soliq bazasini kengaytirish, raqamli soliq tizimlarini joriy etish va nosoliq tushumlarni kengaytirish orqali davlat byudjeti mustahkamlanadi. Shu bois, budjet daromadlarini ilmiy asoslangan yondashuvlar asosida shakllantirish va samarali boshqarish davlat moliyasini barqaror rivojlantirishda ustuvor yoʻnalish boʻlib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ikromjonovich M. B. STABILIZING THE COUNTRY'S ECONOMY THROUGH THE DEVELOPMENT OF THE PAYMENT SYSTEM IN UZBEKISTAN //SHOKH LIBRARY. – 2025.
2. Maribjonov, Botirjon. "FEATURES OF BUDGET TRANSFERS IN THE FORMATION OF LOCAL BUDGET FUNDS." International Journal of Artificial Intelligence 1.2 (2025): 103-108.

3. Asadbek N., Shavkatbek E. THE ROLE OF THE EDUCATION SYSTEM IN POVERTY REDUCTION //Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2025. – T. 45. – №. 4. – С. 229-232.
4. Zebiniso X., Shavkatbek E. ACCOUNTING AND ECONOMIC ANALYSIS: AN INTEGRATED APPROACH TO CALCULATING FINANCIAL INDICATORS //Modern education and development. – 2025. – T. 19. – №. 4. – С. 8-13.
5. Zikirov S. Mahalliy budjet daromadlarini kengaytirishda raqamli transformatsion sharoitning zarurligi va ahamiyati //CONFERENCE ON THE ROLE AND IMPORTANCE OF SCIENCE IN THE MODERN WORLD. – 2025. – T. 2. – №. 1. – С. 36-45.